

KS. RYSZARD SZTYCHMILER

POTRZEBA NORM KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI DOTYCZĄCYCH ADWOKATÓW KOŚCIELNYCH

W wielu krajach, np. we Włoszech, adwokaci kościelni działają w szerszym zakresie niż w Polsce, mają też zapewnione godziwe warunki pracy. W Polsce funkcja adwokata odradza się szczególnie po ogłoszeniu nowego KPK w 1983 r., jednak nie bez problemów. Po dziesięcioleciach nieufności do adwokatów, od 1983 roku coraz znacznie odbudowuje się zaufanie do nich. Szybciej następuje to na płaszczyźnie prawodawstwa niż na płaszczyźnie rzeczywistej współpracy sądów z adwokatami. Wydaje się, że większa jest gotowość takiej współpracy ze strony adwokatów niż ze strony oficjałów i sędziów. Świadczyć o tym może blokada ogłoszenia w Polsce ogólnokrajowych norm czy wytycznych dotyczących mianowania, zatwierdzania i warunków pracy adwokatów.

Aby pomóc w przezwyciężaniu tych trudności, aby wykazać potrzebę ogłoszenia norm Konferencji Episkopatu Polski dotyczących adwokatów kościelnych, warto choćby częściowo omówić i przeanalizować ważne kwestie związane z posługą adwokatów. Najpierw zaprezentować należy rodzaje adwokatów, ich powoływanie i zadania. Należy przy tym wyróż-

KS. JULIUSZ RYSZARD SZTYCHMILER – prof. dr hab., do IX 2018 profesor zwyczajny na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Nadal adwokat przy Sądzie Metropolitalnym Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, przewodniczący Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce. Specjalista w zakresie kanonicznego prawa małżeńskiego oraz kanonicznego prawa procesowego. Promotor ponad 170 prac magisterskich, ponad 20 prac licencjackich i podyplomowych, promotor pięciu rozpraw doktorskich, recenzent 12 rozpraw doktorskich, recenzent w siedmiu przewodach habilitacyjnych i ośmiu profesorskich. Kierował czterema grantami badawczymi, w tym trzema KBN. Jest autorem pięciu monografii oraz ponad 300 artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Wygłaszał referaty na wielu krajowych i międzynarodowych sympozjach naukowych (m.in. w Monachium, Lugano, Paryżu, Rzymie, Zurichu, Berlinie).

nić obowiązki stale ciężące na adwokacie oraz zadania i uprawnienia adwokata na różnych etapach porad i procesu. Ważny jest także problem łączenia funkcji adwokata z innymi funkcjami i urzędami, kwestia dostępności adwokatów kościelnych w Polsce, a także problem wynagradzania adwokatów kościelnych. Po wyjaśnieniu tych przepisów łatwiej można będzie ocenić powstanie i działalność Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce, a także starania o wydanie i ogłoszenie norm KEP dotyczących adwokatów kościelnych.

1. Kategorie adwokatów kościelnych

W pierwszej połowie XX wieku Ignacy Grabowski wyróżnił następujące rodzaje adwokatów: zwyczajni (znajdujący się na liście adwokatów i powagą władzy publicznej upoważnieni do pracy w sądach) i nadzwyczajni (nie umieszczeni na listach, ale świadczący stronom pomoc), a także adwokaci *voluntarii* (świadczący stronom pomoc na prośbę samych stron) i *necessarii* (świadczący pomoc z mocy ustawy lub na zlecenie sędziego). Wymieniał on ponadto adwokatów publicznych (świadczących pomoc w sprawach natury publicznej) oraz prywatnych (uczestniczących w procesach prywatnych osób)¹. W obowiązującym KPK wyróżnia się adwokatów stałych (sądowych) i zwyczajnych (prywatnych)². W dokumentach papieskich wyróżnia się ponadto adwokatów Roty Rzymskiej i adwokatów Kurii Rzymskiej³.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. wprowadza do kanonicznego prawa procesowego instytucję obrońcy stałego⁴. Urząd ten nie jest zupełną nowością, ponieważ już wcześniej przy niektórych trybunałach kościelnych istniał urząd adwokata publicznego⁵. Zaś instrukcja *Dignitas connubii* zachęca do mianowania adwokatów stałych opłacanych przez

¹ I. Grabowski, *Adwokatura w ustawodawstwie kościelnym*, AtK, 33(1934), s. 251–252; P.M. da Casola, *Compendio di Diritto Canonico*, Taurini 1967, s. 1026–1027.

² KPK, kan. 1481–1483 i 1490.

³ Jan Paweł II, *Motu proprio „Iusti Iudicis”*. «*De munere patronorum et advocatorum exercitio apud romanae curiae dicasteria*», 28.06.1988, AAS, 80(1988), s. 1258–1261.

⁴ KPK 1983, kan. 1490; Z. Grocholewski, *Zmiany w kanonicznym prawie procesowym*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 105; S. Olivares, *Avvocato (Advocatus)*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, a cura di C. Corral, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Milano 1993, s. 78; M.F. Pompedda, *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Milano 1995, s. 59; K. Lüdicke, *Prozeßrecht*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, red. K. Lüdicke, Essen 1988–2017, ad 1490/1–5.

⁵ Tak było np. w Wiedniu, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Kanadzie, we Włoszech (Benevento, Genua, Padwa, Perugia, Piemont); zob. I. Gordon, *Nowy proces nieważności małżeństwa. Postępowanie, komentarze*, tłum. J. Walicki, Częstochowa 1984, s. 12.

trybunał⁶. Przepisy o adwokatach stałych (zwanymi też urzędowymi czy kurialnymi) ucieleśniają pasterskie zainteresowanie Kościoła, by wszystkim szukającym sprawiedliwości, w sposób szczególnie najuboższym, zapewnić fachową pomoc w poszukiwaniu prawdy obiektywnej, by pomóc im zorientować się w swoich prawach, m.in. co do możliwości wniesienia sprawy o nieważność małżeństwa⁷. Wybór adwokata prywatnego może być niemożliwy z racji braku takiego adwokata na danym terenie lub trudną sytuację materialną strony procesowej. Dlatego tak prawodawca kodeksowy⁸, jak i przepis zawarty w instrukcji procesowej *Dignitas connubii*⁹, nakładają na biskupa powinność ustanowienia adwokatów stałych¹⁰, czy – jak nazywa ich Kodeks – obrońców stałych, którzy pełniliby zadania adwokata lub pełnomocnika¹¹. *Stabiles advocati* nie wykonują wolnego zawodu, ale będąc członkami trybunału kościelnego, otrzymują wynagrodzenie od trybunału¹².

⁶ Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Dignitas Connubii. Istruzione da osservarsi nei tribunali diocesani e interdiocesani nella trattazione delle cause di nullità del matrimonio* (DC), Città del Vaticano 2005, art. 113; polskie tłum. w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007.

⁷ J. Llobell, *Il patrocinio forense e la “concezione istituzionale” del processo canonico*, w: *Il processo matrimoniale canonico*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, ed. 2, Città del Vaticano 1994, s. 451–463; Z. Grocholewski, *Iustitia ecclesiastica et veritas*, „Periodica”, 84(1995), s. 7–30; R. Sobański, *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, *IusMatr*, 2(8)(1997), s. 132. Także L.G. Wrenn, *Procurators for litigation and advocates*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New Jersey 2000, s. 1649; A.G. Miziniński, *Adwokat gwarantem prawa do obrony w procesie kanonicznym*, w: *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 października 2004 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 60.

⁸ KPK 1983, kan. 1490.

⁹ DC, art. 113.

¹⁰ M. Feldmann, *Ständige Parteibeistände im ordentlichen Ehenichtigkeitsverfahren*, „De Processibus Matrimonialibus”, 5(1998), s. 107–153; J. Gręźlikowski, *Czy w Kościele są rozwody? Informator dla wnoszących sprawę o nieważność małżeństwa*, Włocławek 2004, s. 162; tenże, *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Częstochowa 2005, s. 279–280; J.I. Arrieta, *Integrazioni e determinazioni apportate dall’istruzione “Dignitas Connubii” ai canoni del Codice di Diritto Canonico*, w: *L’istruzione Dignitas connubii nella dinamica delle cause matrimoniali*, red. J.I. Arrieta, Venezia 2006, s. 138–139.

¹¹ W. Góralski, *Rola adwokata w kościelnych procesach małżeńskich w świetle KPK z 1983 roku oraz Instrukcji „Dignitas connubii”*, w: tenże, *Studia nad małżeństwem i rodziną*, Warszawa 2007, s. 539–554.

¹² Archiwum Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce (ArKAK), Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania adwokatów kościelnych oraz ich współpracy ze stronami i sądami kościelnymi (projekt), 3 c. O tym piszą m.in.: T. Rozkrut, *Adwokat*

Ograniczenie prawa strony procesowej do korzystania tylko z pomocy sądowej obrońcy stałego, jako jedyne go adwokata przy trybunale, może doprowadzić do wypaczenia samego procesu kanonicznego, na co zwraca uwagę, w odniesieniu do sądownictwa kościelnego w Polsce, Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej¹³. Urząd adwokata stałego jak i prywatnego może pełnić jedynie katolik¹⁴, który pozostaje we wspólnocie Kościoła oraz spełnia inne warunki określone w Kodeksie Prawa Kanonicznego¹⁵.

Adwokaci prywatni, czyli z wolnego wyboru strony, zwani też kontraktowymi, to adwokaci pracujący na podstawie prywatnej umowy ze stroną procesu, ale spełniający te same wymagania, jakie stawiane są adwokatom stałym (kan. 1483), w tym także zatwierdzeni przez biskupa diecezjalnego przy danym trybunale. Elementem zasadniczo różnicującym wymienione dwie grupy adwokatów jest źródło ich wynagrodzenia za pracę. Adwokaci prywatni wynagrodzenie otrzymują od stron, a na jego wysokość wpływ ma biskup moderator sądu¹⁶. Są oni mniej zależni od sądu w tym, co odnosi się do czasu i organizacji ich pracy. W wielu krajach urząd kontraktowych adwokatów kościelnych ma ugruntowaną i godną pochwały tradycję¹⁷.

Zgodnie ze starodawną tradycją specjalną grupę adwokatów tworzą adwokaci Kurii Rzymskiej oraz adwokaci Roty Rzymskiej¹⁸. Adwokatów rotalnych mianuje kardynał sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej¹⁹ na okres pięciu lat, po wysłuchaniu opinii specjalnej komisji²⁰. Adwokaci

i pełnomocnik procesowy w procesie kościelnym, „Polonia Sacra”, 4(2000), nr 7/51, s. 279; Miziński, *Adwokat gwarantem prawa do obrony*, s. 60.

¹³ *Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, Litterae*, 29.03.2004, Prot. N. 4614/2004 (w Archiwum Sądu Biskupiego Płockiego); Miziński, *Adwokat gwarantem prawa do obrony*, s. 61.

¹⁴ P. Moneta, *L'avvocato nel processo matrimoniale*, w: *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani*, ed. Z. Grocholewski, V. Carcel Orti, Città del Vaticano 1984, s. 330; G. Leszczyński, *Urząd adwokata stałego w świetle Instrukcji Dignitas connubii*, *IusMatr*, 11(17)(2006), s. 143–145.

¹⁵ KPK, kan. 1483; Miziński, *Adwokat gwarantem prawa do obrony*, s. 48.

¹⁶ R. Sztuchmiller, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Proces małżeński w świetle Dignitas connubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 czerwca 2007 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2008, s. 115.

¹⁷ Moneta, *L'avvocato nel processo matrimoniale*, s. 330; J.L. Acebal Lujan, *Abogados, procuradores y patronos ante los tribunales eclesíasticos españoles*, „Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro”, 10(1992), s. 570–576.

¹⁸ Jan Paweł II, *Motu proprio „Iusti Iudicis”*, s. 1258–1261.

¹⁹ Obecnie kard. Pietro Parolin, który urząd objął 18 XI 2013 r.

²⁰ Jan Paweł II, *Constitutio apostolica de Romana Curia “Pastor Bonus”* (PB) 28.06.1988, *AAS*, 80(1988), s. 841–912, art. 184; R. Copolla, *Gli Avvocati, artt. 183–185*, w: *Commento*

rotalni mogą działać w całym Kościele, chyba że biskup w poszczególnym przypadku i dla ważnej przyczyny zabroni im działalności²¹.

2. Zadania adwokatów

Zadaniem adwokata jest jego współpraca ze stroną procesową i z sądem w celu skompletowania godziwych argumentów za ważnością lub nieważnością danego małżeństwa, czyli ustalenia prawdy o danym małżeństwie. Wśród szczegółowych zadań adwokata²² wyróżnić można takie, które stale ciążyą na nim, oraz takie, które powinien on wypełniać doraźnie w różnych stadiach procesu.

2.1. Obowiązki stale ciążyące na adwokacie

W całym okresie udzielanej przez adwokata pomocy prawnej ciąży na nim obowiązki określone w prawie, a szczególnie:

1) Uczciwe udzielanie pomocy prawnej i działanie w interesie strony (kan. 1489 KPK). Adwokat powinien działać zgodnie z prawem i w interesie strony, którą reprezentuje, choć nie za wszelką cenę. Nie może działać przeciwko interesowi tej strony (art. 104 DC). Powinien być stale szermierzem prawdy i sprawiedliwości. Powinien podejmować wszelkie godziwe działania w celu prawnej obrony stanowiska reprezentowanej strony procesowej.

2) Dążenie do ukazania prawdy obiektywnej. Celem procesów o nieważność małżeństwa jest ustalenie prawdy obiektywnej, która musi być – jak podkreślał Jan Paweł II – „fundamentem, matką i prawem sprawiedliwości”²³. Strona, wnosząc o ustalenie ważności małżeństwa, wnosi tym samym o ustalenie prawdy dotyczącej faktu eklezjal-

alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 259–263.

²¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, Olsztyn 1990, s. 227; P.V. Pinto, *I processi nel Codice di diritto canonico. Commento sistematico al Lib. VII*, Città del Vaticano 1993, s. 202; J. Borucki, *Pełnomocnicy procesowi i adwokaci w świetle kodeksów prawa kanonicznego i instrukcji „Dignitas connubii”*, StWł, 10(2007), s. 295.

²² Zadania adwokatów dokładniej opisane zostały w: J. Krzywkowska, R. Sztymiler, *Adwokat w sprawach o nieważność małżeństwa. Rozwiązania ustawodawcze i ich stosowanie w sądach kościelnych (1983–2018)*, Olsztyn 2018, s. 94–129.

²³ Jan Paweł II, *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej*, 28.01.1994, w: tenże, *Dzieła zebrane*, t. 5, Kraków 2007, s. 694–697. Na ten temat także: Z. Grocholewski, *Zmiany w kanonicznym prawie procesowym*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 91; T. Rozkrut, *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej (1917–2003)*, Tarnów 2003, s. 75.

nego²⁴. Prawda obiektywna jest istotą stwierdzenia faktów prawnych. Jest to rozpoznanie faktycznego stanu rzeczy²⁵.

Do poszukiwania prawdy zobowiązany jest nie tylko sędzia²⁶, ale także każdy uczestnik procesu²⁷. Dlatego zadaniem wszystkich osób zaangażowanych w kanoniczny proces o nieważność małżeństwa jest działanie na rzecz *rei veritate*. Zawodowym obowiązkiem adwokatów jest poszukiwanie prawdy, nie zaś gra prawdą²⁸. Adwokat musi być świadomy swego obowiązku ochrony godności sakramentalnego małżeństwa²⁹. Prawo do obrony ma służyć wyświeceniu prawdy³⁰. Cały proces sądowy zmierza do ustalenia prawdy obiektywnej³¹, dlatego nie może być środkiem dowodowym to, co nie jest w stanie jej ukazać lub do niej przybliżyć³². Poszukiwanie prawdy obiektywnej domaga się zawsze respektowania norm kanonicznych³³. Wszystkie działania adwokata na różnych etapach procesu mają zmierzać do ułatwienia zbawienia tych osób, które zwracają się do trybunałów³⁴. Dlatego żąda się od nich odpowiedzialności i przestrzegania norm moralnych³⁵. Aby

²⁴ W. Góralski, *Natura procesów o nieważność małżeństwa oraz zadania trybunału w ich prowadzeniu. Papież Jan Paweł II do Roty Rzymskiej 22 I 1996 r.*, *Ius Matr*, 2(8)(1997), s. 88–91; tenże, *Rola adwokata w kościelnych procesach małżeńskich*, s. 552.

²⁵ A. Dziega, *Zasada poszukiwania prawdy obiektywnej w procesie kanonicznym*, w: *Kościelne prawo procesowe. Prawo rodzinne. Materiały i studia*, t. 4, red. A. Dziega, M. Greszata, P. Telusiewicz, Lublin 2007, s. 174.

²⁶ KPK 1983, kan. 1452, 1608; *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II (KKKW)*, Lublin 2002, kan. 1110, 1291; Jan Paweł II, *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej*, 29.01.2004, w: tenże, *Dzieła zebrane*, t. 5, s. 739–742.

²⁷ S. Pikus, *Niezawistość sędziego kościelnego*, Lublin – Sandomierz 2009, s. 181.

²⁸ W. Góralski, *Rola i zadania adwokata w procesach kanonicznych w alokucjach papieża do Roty Rzymskiej (1939–2007)*, *PrKan*, 50(2007), nr 3–4, s. 113.

²⁹ C. Gullo, *L'assetto della professione forense canonica*, w: *Il diritto di difesa nel processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2006, s. 118.

³⁰ R. Sobański, *Uwagi o tożsamości sędziego kościelnego*, *PrKan*, 45(2002), nr 3–4, s. 10; S. Gherro, *Il diritto alla difesa nei processi matrimoniali canonici*, „*Monitor Ecclesiasticus*”, 113(1988), s. 1–16.

³¹ H. Stawniak, *Prawo do obrony w procesie kanonicznym (Refleksje na kanwie przemówienia Jana Pawła II do Roty Rzymskiej w dniu 26.01.1989 roku)*, *PrKan*, 33(1990), nr 1–2, s. 149.

³² T. Pawluk, *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973, s. 105.

³³ Jan Paweł II, *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej*, 29.01.2005, w: tenże, *Dzieła zebrane*, t. 5, s. 743–745.

³⁴ Góralski, *Rola i zadania adwokata*, s. 113.

³⁵ Miziński, *Adwokat gwarantem prawa do obrony*, s. 56.

mogli to skutecznie czynić, przede wszystkim sami powinni wyznawać zasady chrześcijańskie³⁶.

3) Świadczenie stronie pomocy bez żądania wygórowanej zapłaty (kan. 1488 § 1). Biorąc pod uwagę nakład pracy adwokata podczas całego procesu, trwającego około roku, słuszne wydaje się przyjęcie, że jednej sprawie poświęca się około miesiąca pracy³⁷. Wynagrodzenie powinno z jednej strony być godziwą zapłatą za pracę adwokata, a z drugiej strony możliwe do przyjęcia przez stronę procesową. Jeśli będzie za niskie, nie będzie chętnych adwokatów do podejmowania tej funkcji. Jeśli będzie za wysokie, strony nie będą korzystać z pomocy adwokatów, a konkurencja wymusi obniżenie wynagrodzenia. Wydaje się, że może to być wynagrodzenie pomiędzy minimalnym a przeciętnym wynagrodzeniem w danym kraju czy regionie³⁸; albo dla wszystkich jednakowe, albo uzależnione od zarobków strony. W tym ostatnim przypadku mogłaby to być równość miesięcznego wynagrodzenia, z możliwością rozłożenia na raty, a gdyby strona była uboga, mogłaby skorzystać z prawa ubogich, a wtedy miałyby bezpłatne prowadzenia procesu i bezpłatną pomoc adwokata³⁹.

Jeśli nie zapewni się legalnym adwokatom odpowiedniego wynagrodzenia, będą unikali prowadzenia spraw, a wtedy zainteresowani będą częściej korzystali z pomocy rzekomych adwokatów, którzy takimi się mienią, a nie mają zatwierdzenia biskupa, lub nawet studiów kano-nistycznych, a nie mając żadnego nadzoru kościelnego mogą doradzać uczciwie lub nieuczciwie.

4) Zachowanie odpowiedniej dyskrecji. Niezależnie od tego, czy strona o to prosi czy nie. Na żądane sędziego adwokat powinien złożyć przysięgę, że zachowa wymaganą tajemnicę (kan. 1455 § 3 KPK).

5) Okazywanie szacunku i posłuszeństwa trybunałowi (kan. 1470 § 2). Adwokat nie może pogardliwie wyrażać się o trybunale ani o jego pracownikach. Nie znaczy to, że nie może sprzeciwiać się, w sposób zgodny z prawem i kulturalny, decyzjom pracowników trybunału, gdy prawnie

³⁶ Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, n. 13, 16, 17; por. także *Nauka Soboru Watykańskiego II (w zarysie)*, Poznań 1975, s. 93.

³⁷ Składają się na to: rozmowy ze stroną, czytanie i analizowanie jej dokumentów, redagowanie pism procesowych, kilkakrotne czytanie akt w celu przygotowania odpowiednich pytań dla stron, świadków i biegłych, pisanie głosu obrończego.

³⁸ Zależne m.in. od stopnia naukowego i doświadczenia adwokata, a także trudności sprawy, liczby tytułów nieważności.

³⁹ Ta bezpłatna pomoc mogłaby być refundowana adwokatowi przez diecezję, w wysokości 50–100%, w zależności od możliwości diecezji.

uzasadni ich niezgodność z prawem lub niestosowność. Wszyscy uczestnicy procesu powinni okazywać szacunek trybunałowi i sobie nawzajem.

6) Dostępność dla trybunału i reprezentowanej strony. Adwokat ma być dostępny tak dla trybunału jak i dla strony. Dla trybunału znany powinien być jego adres i telefon. Przydatna jest także znajomość adresu internetowego. Ale nie musi mieszkać tam, gdzie jest trybunał, jak tego wymaga się od pełnomocnika⁴⁰.

2.2. Zadania i uprawnienia adwokata na różnych etapach porad i procesu

Podczas wstępnych porad i całego procesu adwokat ma wiele zadań. W zależności od sytuacji mogą one być różne, ale na ogół sprowadzają się do wymienionych niżej. Są to: próba pogodzenia stron procesowych, ustalenie celowości procesu, pomoc w sporządzeniu skargi powodowej lub pomoc w odpowiedzi na skargę, pomoc w ustaleniu przedmiotu sporu, pomoc w przygotowaniu pytań dla stron, świadków i biegłych, ewentualny udział w przesłuchaniach stron, świadków i biegłych, wgląd w akta procesowe i robienie wypisów z nich⁴¹, może także pomóc stronie owocnie wykorzystać publikację akt. Ponadto adwokat może (w razie potrzeby) zgłaszać nowe wnioski dowodowe. Powinien także brać udział w przedwyrokowej dyskusji nad sprawą. Może mieć także obowiązek odpowiedniego działania po ogłoszeniu wyroku: ewentualnego zgłoszenia i poparcia apelacji⁴². Nie ma tu miejsca na szczegółowe omawianie tych zadań, gdyż zostały one opracowane we wcześniejszych moich publikacjach⁴³.

⁴⁰ DC, art. 105 § 3; por. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, Warszawa 1956, s. 151.

⁴¹ Podczas całego procesu, a więc także przed publikacją akt, adwokat może zapoznawać się z dowodami przedkładanymi przez strony oraz przeglądać akta sądowe (kan. 1559, kan. 1678 § 1 n. 2 KPK, art. 159 § 1 DC).

⁴² Apelacja możliwa jest także w procesie prowadzonym przed biskupem – kan 1686 i 1687 KPK; T. Rozkrut, *Proces biskupi oraz jego właściwe miejsce i poprawne zrozumienie w relacji do innych procesów małżeńskich*, w: *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztynchmillerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. M. Różański, J. Krzywkowska, M. Rzewuska, Olsztyn 2018, s. 136–138.

⁴³ Sztynchmiller, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, s.103–128; tenże, *Udział adwokata w przesłuchaniach stron*, w: *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, H. Pietrzak, Warszawa 2010, s. 543–553; tenże, *Zadania adwokata związane z udziałem biegłych w procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Zalety oraz wady kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2011 roku (V Ogólnopolskie Forum Sądowe)*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2012, s. 143–155; tenże, *Udział*

Choć niektórzy nie doceniają tego uprawnienia, to warto podkreślić, że adwokat ma prawo być obecny i dużo może wnieść podczas przesłuchań stron, świadków i biegłych (kan. 1678 § 1 nr 1; 1559 KPK; art. 159 § 1 DC); korzysta on z tego prawa zależnie od ustalenia swoich obowiązków ze stroną procesową. Podczas przesłuchań stron, świadków i biegłych adwokat może zadawać im dodatkowe pytania⁴⁴. W czasie publikacji akt adwokat ma prawo żądać i otrzymać potrzebne odpisy z akt sprawy (kan. 1598 § 1 KPK). Zależnie od poziomu wzajemnej współpracy sędziów i adwokatów, odpisy te mogą być udostępniane także wcześniej⁴⁵.

3. Problem łączenia funkcji adwokata z innymi funkcjami

Prawo inaczej traktuje łączenie funkcji adwokata z funkcją pełnomocnika, a inaczej łączenie funkcji adwokata z jakimkolwiek urzędem sądowym.

3.1. Łączenie funkcji adwokata z funkcją pełnomocnika

Niekiedy zadanie adwokata utożsamiane jest z zadaniem pełnomocnika procesowego, podobnie jak to ma miejsce na płaszczyźnie prawa świeckiego. Nie jest to właściwe, ponieważ pełnomocnik działa w zastępstwie strony, zaś zadaniem adwokata jest prawna obrona strony⁴⁶. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. stwierdzał wprost, że ta sama osoba może w tej samej sprawie spełniać funkcję adwokata i pełnomocnika procesowego⁴⁷. Z kolei Kodeks Jana Pawła II z 1983 r. nie mówi wyraźnie na temat kumulacji obu funkcji procesowych, chociaż również tego nie zabrania⁴⁸.

adwokata w procesie o nieważność małżeństwa po reformie procesu z 2015 roku, w: *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, red. J. Krzywkowska, R. Sztymmler, Olsztyn 2016, s. 35–50.

⁴⁴ W zasadzie za pośrednictwem sędziego (kan. 1533, 1534, 1561 KPK, art. 166 DC).

⁴⁵ Skoro mogą być przekazywane przy publikacji akt, to nie widać przyczyny, dla której nie mogłyby być przekazane wcześniej. Adwokat przez cały proces zobowiązany jest do takiej samej dyskrecji i tajemnicy. Pod koniec procesu odpisy mogą być mu już niepotrzebne, skoro musiałyby wcześniej ręcznie robić wypisy konieczne na przykład do przygotowania odpowiednich pytań dla świadków czy biegłych.

⁴⁶ U. Nowicka, *Przyczyny nieusuwalnej i usuwalnej nieważności wyroku w kanonicznym procesie małżeńskim*, PrKan, 51(2008), nr 3–4, s. 286.

⁴⁷ *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS, 9 II (1917), kan. 1656 § 4; J. Goti Ordeñana, *Tratado de Derecho Procesal Canónico*, Madrid 2001, s. 232; Lüdicke, *Prozeßrecht*, ad 1482/1; Sztymmler, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, s. 106.

⁴⁸ Rozkrut, *Adwokat i pełnomocnik procesowy w procesie kościelnym*, s. 275.

Uznano bowiem taki przepis za zbyt czyny⁴⁹. Nie ma wątpliwości co do tego, że funkcje adwokata i pełnomocnika mogą być połączone w tej samej osobie⁵⁰. W obecnej praktyce sądowej najczęściej adwokat występuje jednocześnie w charakterze pełnomocnika procesowego.

3.2. Łączenie funkcji adwokata z urzędami sądowymi

Prawodawca w kan. 1447 zabrania urzędnikom sądowym, a zwłaszcza sędziom, w pewnych sytuacjach występowania w sądzie. Chodzi o sytuacje, w których mogłoby wystąpić zagrożenie obiektywności sądenia lub wypowiedzi⁵¹. Z wypowiedzi Sygnatury Apostolskiej wynika zakaz łączenia niektórych stanowisk sądowych⁵². Obowiązek porady prawnej powinien spoczywać na osobie, która w żadnym stopniu nie jest związana z losem sprawy na etapie sądowego rozpatrywania i wyrokowania. Nie wolno łączyć funkcji sędziowskich z adwokackimi. Norma zawarta w art. 36 § 3 *Dignitas connubii*, a także zaistniałe sytuacje faktyczne wymagają, aby nie tylko nie łączyć urzędu sędziego i adwokata, lecz także urzędu notariusza i adwokata. Choć bowiem formalnie notariusz o niczym nie decyduje, to jego praktyczne znaczenie w poszczególnych sądach może być różne, a nawet znaczące. Znane są skargi stron procesowych na sytuacje, gdy jeden z urzędników sądowych (np. notariusz) pełnił także funkcję adwokata jednej ze stron w procesie prowadzonym w tym sądzie, a jako notariusz podejmował działania korzystne dla swojego klienta, a niekorzystne dla drugiej strony, lub udzielał tej drugiej stronie wskazówek do działań niekorzystnych dla niej samej,

⁴⁹ W. Kiwior, *Przedmiot restitutio in integrum w kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku oraz w orzecznictwie trybunałów apostolskich w latach 1984–1995*, Warszawa 2001, s. 93.

⁵⁰ Zob. DC, art. 103 § 1; W. Kiwior, *Zasady działania obowiązujące w sądach i strony procesowe*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 67; F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 3, Opole 1958, s. 61; K. Lüdicke, R.E. Jenkins, *Dignitas connubii: norms and commentary*, Alexandria 2006, s. 181, 184; M.J. Arroba Conde, *Diritto processuale canonico*, Roma 2006, s. 239.

⁵¹ Choć zakaz obejmuje różnych urzędników sądowych, to tylko odnośnie do sędziego prawo określa konsekwencje jego udziału wbrew zakazowi. W kan. 1620, n. 2 i w kan. 1622, n. 1 KPK przewidział prawodawca sankcję nieważności wyroku, który byłby wydany z udziałem sędziego, którego dotyczył zakaz określony w kan. 1447 lub 1448 § 1 KPK.

⁵² *Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal*, *Litterae*, 02.03.1998, Prot. N. 4600/98 SAT; tenże, *Litterae*, 07.07.2000, Prot. N. 4620/2000 SAT; zob. także: R. Sztuchmiller, *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Olsztyn 2000, s. 93–94.

a korzystnych dla jego klienta⁵³. W sytuacjach takich i podobnych zachodzi bowiem niebezpieczeństwo pewnego rodzaju stronnictwa, a przynajmniej braku obiektywizmu. Złamanie zakazu zamieszczonego w kan. 1477 KPK powoduje nieważność czynności procesowych i nieusuwalną nieważność wyroku⁵⁴.

Zgodnie z normami zawartymi w kan. 1477 KPK oraz w art. 36 § 2–3 *Dignitas connubii* nie wolno łączyć urzędów i funkcji w tym samym sądzie. Normy te w sposób bardzo wyraźny chronią zaufanie ludzi do sądu kościelnego, aby nie obawiali się oni jakiegokolwiek stronnictwa ze strony urzędnika sądowego. Powstrzymanie się od czynności sądowych w określonych wyżej sytuacjach jest działaniem na rzecz ochrony praw wiernych. Wymieniony zakaz w obecnym Kodeksie nie jest nowością. Podobny przepis istniał w kanonach 1571 i 1613 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Żadnym pracownikom trybunału (a więc także notariuszom) nie zezwala się (*non licet*), aby w tym samym trybunale, lub w innym związanym z nim przez możliwość apelacji, podejmowali się funkcji adwokata lub pełnomocnika; ani oficjalnie, ani za pośrednictwem innej (podstawionej) osoby⁵⁵. Wynika to nie tylko z wyżej przywołanych przepisów, ale też z racji pastoralnych i z faktu, że władza sądownicza w Kościele nie jest autonomiczna, a jej sprawowanie to wykonywanie *unius potestatis sacrae*⁵⁶.

4. Dostępność adwokatów kościelnych w Polsce

Sygnatura Apostolska ustosunkowując się do rocznych sprawozdań trybunałów wzywała je do ustanowienia w nich adwokatów stałych i/lub

⁵³ Tak zdarzało się w Gdańskim Trybunale Metropolitalnym.

⁵⁴ Kan. 1620, 1–2° KPK; zob. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4, s. 209; M. Greszata, *Zaskarżenie wyroku, proces dokumentalny (art. 269–308)*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*, s. 145–167.

⁵⁵ DC, art. 36 § 2–3; K. Lüdicke, *Einführung in die Instruktion Dignitas connubii*, w: *Matrimonium spes mundi. Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Sztymilerowi*, red. T. Płoski, J. Krzywkowska, Olsztyn 2008, s. 218–221; J. Krukowski, *Dyscyplina obowiązująca w działalności trybunałów*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 5: *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 73; R. Sztymiler, *Forum właściwe i organizacja trybunałów kościelnych w świetle Instrukcji Dignitas connubii*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”*, s. 44–45; tenże, *Trybunały*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 76–77.

⁵⁶ R. Sobański, *Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Ksiądz rektor Remigiusz Sobański: uczony, nauczyciel, sędzia*, red. W. Góralski, Warszawa 2005, s. 230.

dopuszczenia do współpracy adwokatów z wyboru (prywatnych). Stan współpracy adwokatów z trybunałami kościelnymi w Polsce, jak dotąd, najdokładniej zbadał i przedstawił bp A. Miziński na podstawie własnej ankiety, którą w 2009 r. wysłał do wszystkich trybunałów kościelnych w Polsce.

Aby wierni mieli możliwość skorzystania z uprawnień zagwarantowanych im w przepisach kan. 221 § 1, 1481 i 1490 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., przy każdym trybunale kościelnym powinni być dostępni adwokaci upoważnieni do występowania we wszystkich sprawach toczących się przed tymi trybunałami. Każdy wierny jest uprawniony do tego, aby w razie potrzeby mógł skorzystać z fachowej pomocy prawnej adwokata. Dlatego też w każdym trybunale kościelnym powinny być dwie listy: jedna to spis adwokatów sądowych, nazywanych stałymi, pracujących w danym trybunale z nominacji biskupa, któremu ten trybunał podlega, a druga to spis adwokatów zatwierdzonych przez biskupa przy danym trybunale i z nim współpracujących, ale nie mianowanych przez biskupa i nie otrzymujących wynagrodzenia od sądu. Istnienie choćby jednej takiej listy jest konieczne do realizacji uprawnienia zawartego zwłaszcza w kan. 1481 Kodeksu Prawa Kanonicznego. Także w polskich warunkach można wymagać przestrzegania wymogu dostępności adwokatów i ich danych teleadresowych. Potwierdzeniem takiego stanowiska są monity Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej przysyłane do polskich trybunałów lokalnych w odpowiedzi na coroczne sprawozdania z pracy tych trybunałów⁵⁷. Także w Instrukcji *Dignitas connubii* z 2005 r. polecono biskupowi moderatorowi publikowanie listy adwokatów dopuszczonych do obrony przy jego sądzie⁵⁸.

Zgodnie z przepisem zawartym w kan. 1490 Kodeksu Prawa Kanonicznego, każdy pasterz Kościoła, który posiada w swojej diecezji trybunał kościelny, powinien wyznaczyć jednego lub kilku obrońców stałych, których zadaniem będzie spełnianie zadań adwokata lub pełnomocnika procesowego dla stron. Jeśli tych obrońców będzie kilku, powinna być utworzona i ogłoszona lista obrońców. W relacji do procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa norma ta znalazła się w art. 113 § 3 Instrukcji *Dignitas connubii*.

Konferencja Episkopatu Polski nie zajmowała się tą sprawą i nie zostały wydane żadne decyzje na ten temat. Biskupi wydają dla swoich trybunałów indywidualne rozporządzenia. Nie ma w Polsce jednolitych

⁵⁷ A.G. Miziński, *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*, Lublin 2011, s. 261.

⁵⁸ DC, art. 112 § 1.

przepisów regulujących status obrońców sądowych. Zatem kwestie dotyczące sposobu przyjęcia ich do zespołu i wpisania na listę, zakres ich obowiązków, miejsce urzędowania i inne są określane przez poszczególnych biskupów i znacznie się różnią⁵⁹.

Włączenie do takiego zespołu adwokackiego i wciągnięcie na listę adwokatów stałych przy danym trybunale kościelnym powinno się dokonać po zweryfikowaniu wszystkich wymogów dotyczących kwalifikacji kandydata i na jego uprzednią prośbę złożoną biskupowi moderatorowi trybunału. Z takiej listy adwokaci mogą być, zgodnie z przepisem kan. 1490 KPK 1983 i art. 113 § 1 *Dignitas connubii*, wybierani przez strony do poszczególnych spraw, bądź wyznaczani *ex officio* przez sędziego w procesie. Strony zachowują jednak prawo ustanowienia adwokatów i pełnomocników spoza listy stałych adwokatów⁶⁰.

W trybunałach kościelnych od wieków pracują adwokaci wykonujący wolny zawód, współpracując z danym trybunałem. Obecnie przy trybunałach diecezjalnych, czy też regionalnych „powinna być oddzielna, czy też łącznie z adwokatami stałymi, lista adwokatów «prywatnych» – współpracujących z danym trybunałem, czyli niepracujących na zlecenie sądu, ale na podstawie prywatnej umowy ze stroną procesu”⁶¹. Oni także powinni spełniać wszystkie wymagania stawiane adwokatom przez prawo. Po uzyskaniu zatwierdzenia od biskupa są wpisywani na listę adwokatów współpracujących z danym trybunałem. Mają oni takie same uprawnienia i obowiązki co adwokaci sądowi, lecz są mniej zależni od trybunału, zwłaszcza w tym, co odnosi się do czasu ich pracy i do wynagrodzenia. Prowadzą oni prywatne kancelarie adwokackie, do których trafiać mogą potencjalne strony procesów kanonicznych. Zainteresowani na ogół informacje o adwokatach wpisanych na listę obrońców przy danym trybunale uzyskują od trybunału.

Powtórzenie nakazu opublikowania przez biskupa moderatora trybunału listy adwokatów i pełnomocników dopuszczonych przy jego trybunale zawarte zostało w art. 112 Instrukcji *Dignitas connubii*. Po przyznaniu komuś bezpłatnej pomocy prawnej⁶² adwokaci z opublikowanej listy są

⁵⁹ Miziński powołuje się na opracowanie ankiet zawarte w rozdz. VII swojej książki *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*.

⁶⁰ W. Góralski, *Rola adwokata w kościelnych procesach małżeńskich w świetle KPK z 1983 roku oraz instrukcji „Dignitas connubii”*, PrKan, 49(2006), nr 3–4, s. 41.

⁶¹ Miziński, *Status prawny adwokata*, s. 264.

⁶² DC, art. 306, n. 1

zobowiązani do przyjęcia i wykonania zlecenia wikariusza sądowego, który powierza im z urzędu sądową obronę tejże strony⁶³. Za tego rodzaju świadczoną pomoc adwokat powinien otrzymać wynagrodzenie od trybunału⁶⁴.

Liczba adwokatów zatwierdzonych przy sądach kościelnych w Polsce w 2009 r. wynosiła tylko 52 osoby⁶⁵. W porównaniu z Włochami jest to bardzo mało. Do 2015 r. ich liczba podwoiła się i obecnie jest ich około stu. Tylko jedna trzecia z nich należy do Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce, tym samym zobowiązując się do stałego podnoszenia swojego poziomu fachowego i etycznego.

W świetle prowadzonych w ostatnich latach w środowiskach kanonistów dyskusji staje się coraz bardziej oczywiste, że jeśli biskupi nie zapewnią dobrych warunków pracy adwokatom kościelnym przez nich zatwierdzanych, to może być coraz mniej chętnych do tego zadania i pomoc prawna katolikom w Polsce będzie fikcją. Wtedy dla większości potrzebujących pomocy dostępni pozostaną nieaprobowani, a więc działający nieprawnie adwokaci, na których postawę, pracę i praktyki Kościół nie ma żadnego wpływu. Zjawisko aktywności tych działających bezprawnie „adwokatów” wtedy by się poszerzało.

Należy promować otwieranie kancelarii prawnych, przy czym udzielenie adwokatowi i jego kancelarii przez biskupa diecezjalnego aprobaty powinno nastąpić po zapoznaniu się z zasadami ich działania, kompetencją i rzetelnością funkcjonowania⁶⁶. Adwokaci prowadzący poradnie prawno-kanoniczne ponoszą odpowiedzialność za osoby pracujące w poradni (np. w sekretariacie), które powinny wobec adwokata złożyć przysięgę podobną, jaką składają adwokaci. Ponadto wszystkie formalności związane z otwarciem i funkcjonowaniem kanonicznej poradni prawnej muszą być

⁶³ Tamże, art. 307 § 1, 101 § 3.

⁶⁴ Tamże, art. 113 § 3. W. Kiwior, *Strony procesowe*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007, s. 176–177; tenże, *Zasady działania obowiązujące w sądach i strony procesowe*, s. 71–72.

⁶⁵ P. Małecha, *Polski wymiar sprawiedliwości widziany przez pryzmat Sygnatury Apostolskiej*, w: *Orzecznictwo rotalne w praktyce sądowej Kościoła. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 15–16 czerwca 2009 roku. IV Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2010, s. 16.

⁶⁶ Archiwum Sądu Biskupiego w Drohiczyźnie, Biskup Drohiczyński, Pismo z 31 XII 2005, L. dz. 860/0/05; M. Baran, *Czynności adwokata kościelnego w procesie o orzeczenie nieważności małżeństwa*, Sandomierz 2005, s. 16; S. Świaczny, *Rozwiązanie małżeństwa i stwierdzenie nieważności małżeństwa w sądach kościelnych. Pisma procesowe*, Warszawa 2007, s. 73.

zgodne także z obowiązującymi przepisami prawa polskiego, zwłaszcza w zakresie prawa podatkowego i działalności gospodarczej.

5. Wynagradzanie adwokatów kościelnych

Wynagrodzenie należne adwokatom od wieków określano terminem honorarium, co oznacza pobieranie korzyści materialnych za świadczenie usług o charakterze intelektualnym, czyli za pracę naukową włożoną w obronę klienta⁶⁷.

Istotnym historycznym dokumentem w zakresie wynagradzania adwokatów kościelnych była Konstytucja papieża Bonifacego IX *Humilibus* z 1400 r. Papież odróżnia w niej sprawy natury prywatnej od spraw natury publicznej i na tej podstawie sformułował dwie zasady. Według pierwszej, strona, która broniąc własnego dobra poprosiła o pomoc obrońcę, sama była zobowiązana do przekazania mu odpowiedniego wynagrodzenia. Według drugiej zasady, gdy adwokat bronił dobra publicznego, do uregulowania mu wynagrodzenia zobowiązany był przedstawiciel prawny społeczności, której dobra bronił ten adwokat⁶⁸.

Zgodnie z ogólną zasadą sprawiedliwości każdy ma prawo do odpowiedniego wynagrodzenia, stosownie do godności urzędu, który pełni, i nakładu pracy⁶⁹. Tym samym i adwokat zasługuje na wynagrodzenie, gdy toczy walkę o prawdę i sprawiedliwość⁷⁰. Jako zasadę przyjmuje się, że adwokat świadczący obronę w procesie kanonicznym ma prawo do sprawiedliwego wynagrodzenia⁷¹.

Według kan. 1649 § 1, n. 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., biskup, do którego należy prawo kierowania trybunałem, powinien ustanowić przepisy ustalające wynagrodzenia adwokatów. W ustalaniu ich wysokości może on wzorować się na stawkach ustanowionych za podobne przypadki w prawie świeckim⁷². Inne szczegółowe wskazówki

⁶⁷ Miziński, *Status prawny adwokata*, s. 55.

⁶⁸ Tamże, s. 56.

⁶⁹ Zob. 1Kor 9, 7; Ioannes Paulus II, *Litterae encyclicae Laborem excercens*, 14.09.1981, AAS, 73(1981), s. 625–629; tenże, *Litterae encyclicae Sollicitudo rei socialis*, 30.12.1987, AAS, 80(1988), s. 528–530; tenże, *Litterae encyclicae Centesimus annus*, 1.05.1991, AAS, 83(1991), s. 811–813.

⁷⁰ M. Fąka, *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, t. 2, Warszawa 1978, s. 29.

⁷¹ *Secretaria Status, Ordinatio ad exequendas litteras Apostolicas motu proprio datas „Iusti Iudicis”*, 23.07.1990, art. 20 § 1, AAS, 82(1990), s. 1632.

⁷² Zob. KPK 1983, kan. 1290; por. I. Gross, *Anwaltsgebühren in Ehe- und Familiensachen*, München 1997, s. 20–145.

w tym zakresie podaje A. Miziński w swoim wartościowym opracowaniu na ten temat⁷³.

Jakaś formą wyznacznika w określeniu honorarium dla adwokata, za jego posługę w sprawach przy trybunałach kościelnych, może być list Jana Pawła II skierowany do kardynała sekretarza stanu, w dniu 20 listopada 1982 r., *De laboris significatione qui Apostolicae Sedi praebetur*, który traktuje o walorze i wynagrodzeniu za pracę wykonywaną w instytucjach Kurii Rzymskiej. Godny podkreślenia jest fakt, że papież przy określaniu honorarium dla tej grupy pracowników bierze pod uwagę zarówno zadania, które oni spełniają, jak też ich potrzeby osobiste i rodzinne⁷⁴. Przyjmuje się, że honorarium powinno być określane w granicach tego, co sprawiedliwe, godziwe i słuszne, z uwzględnieniem odpowiedzialności zawodu, wymaganych kwalifikacji i przygotowania, nakładu pracy, danin społecznych (podatki i ubezpieczenia)⁷⁵, godziwych aspiracji życia społecznego, kulturalnego, materialnego dla adwokata i jego rodziny; a czasami, także ewentualnych negatywnych konsekwencji majątkowych, które w konkretnej sprawie mogą się zdarzyć⁷⁶.

Inaczej wynagradzany jest adwokat stały, czyli sądowy, a inaczej prywatny, czyli kontraktowy. Zgodnie z normą kan. 1490, adwokat stały jest wynagradzany przez sam trybunał, podobnie jak jego pozostali pracownicy⁷⁷. A zatem nie ma on prawa domagać się od klienta żadnych opłat z racji świadczonych usług. Jedynie kancelaria sądu może żądać od strony uiszczenia stosownej opłaty w kasie trybunału⁷⁸.

Adwokat rozpoczyna swoją pracę na ogół jeszcze przed formalnym rozpoczęciem procesu, dokonuje oceny konkretnego przypadku oraz

⁷³ Miziński, *Status prawny adwokata*, s. 270–279.

⁷⁴ Jan Paweł II, *De laboris significatione qui Apostolicae Sedi praebetur*, 20.11.1982, AAS, 80(1988), s. 918–930.

⁷⁵ R. Sztymiler, *Składki ubezpieczeniowe adwokatów kościelnych*, w: *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, red. P. Sobczyk, K. Warchałowski, Warszawa 2013, s. 293–301.

⁷⁶ J. Llobell, *Lo «ius postulandi» e i patroni*, w: *Il processo matrimoniale canonico*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano 1988, s. 195; G. Mioli, *L'osservanza deontologica come problema di autodisciplina degli avvocati*, w: *Deontologia degli operatori dei tribunali ecclesiastici*, Vatican 2011, s. 200–212.

⁷⁷ W celu zaznajomienia się z propozycjami praktycznych rozstrzygnięć, zob. R. Sztymiler, *Potrzeba udziału adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich”, 4(1994), nr 1(6), s. 36.

⁷⁸ Szerzej na ten temat: Sztymiler, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, s. 115–116.

ocenia, czy istnieje słuszna podstawa i racja wszczęcia postępowania kanonicznego. Po dokładnej analizie danej sprawy proponuje on tytuł lub tytuły sprawy, potem przygotowuje skargę powodową oraz obronę polegającą na przedstawieniu zebranych dowodów z odwołaniem się do stosownych przepisów prawnych⁷⁹.

Gdy wikariusz sądowy przyzna stronie prawo do bezpłatnej obrony sądowej, może wyznaczyć jej jako adwokata jednego z obrońców stałych ustanowionych przy danym trybunale. W tej sytuacji strona na ogół nie wnosi opłaty za adwokata⁸⁰, ale może być wezwana do uiszczenia należnej opłaty za obronę w kasie trybunału czy kurii biskupiej⁸¹.

Adwokaci kontraktowi, czyli prywatni, pracują nie na zlecenie trybunału, lecz na podstawie prywatnej umowy ze stroną procesu. Zasadniczo to oni sami powinni regulować poziom wynagrodzenia odpowiednio do możliwości zainteresowanych, nakładu pracy oraz do swoich możliwości czasowych⁸². Pewne wytyczne, np. granice najwyższego i najniższego wynagrodzenia adwokata, powinien ustalić biskup moderator trybunału. Ponadto konferencja biskupów danego kraju lub regionu powinna troszczyć się o ujednoczenie tych minimalnych i maksymalnych stawek za obronę, dbając o to, aby były one realistyczne, aby były godziwą zapłatą za pracę, czyli nie za niskie ale i nie wygórowane. Przepisy takie wydała Konferencja Episkopatu Italii (CEI) dekretem z dnia 18 marca 1997 r.⁸³, który co kilka lat jest aktualizowany.

⁷⁹ Rozkrut, *Adwokat i pełnomocnik procesowy w procesie kościelnym*, s. 279; M. Pawlak, *Rola adwokata w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa – pomocnik Trybunału w osiągnięciu pewności moralnej czy pomocnik strony i reprezentant jej interesów?*, w: *Współpraca sądów ze stronami procesowymi i adwokatami*, red. R. Sztymiler, J. Krzywkowska, Olsztyn 2011, s. 210–211.

⁸⁰ A.G. Miziński, *Instytucja obrońcy stałego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 14(2004), s. 177–178.

⁸¹ Tenże, *Status prawny adwokata*, s. 277; Sztymiler, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, s. 115–116.

⁸² Tenże, *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, s. 115; G. Montini, *L'osservanza deontologica come problema disciplinare, ossia il procedimento disciplinare canonico per i ministeri del tribunale e per gli avvocati*, w: *Deontologia degli operatori dei tribunali ecclesiastici*, s. 96–97.

⁸³ Conferenza Episcopale Italiana, *Norme sui tribunali ecclesiastici*, art. 6, w: *Enchiridion della Conferenza Episcopale Italiana*, t. 6, Bologna 2002, s. 316–317; Conferenza Episcopale Italiana, *Modifica delle Norme circa il regime amministrativo dei Tribunali ecclesiastici regionali italiani e l'attività di patrocinio svolta presso gli stessi. Decreto di "recognitio". Decreto di promulgazione, Testo delle Norme*, art. 6, „Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana”, 9(1998), s. 311–312. – Zob. Miziński, *Status prawny adwokata*, s. 352, 584–593.

6. Korpus Adwokatów Kościelnych w Polsce

Na podobieństwo do spotkań oficjałów sądów polskich i działającego od 2005 roku Konwentu Oficjałów Polskich⁸⁴ powstał także – podczas III ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem, w dniu 12 czerwca 2007 r., – Korpus Adwokatów Kościelnych w Polsce (KAK), jako forma dobrowolnego zrzeszenia wiernych, który w 2015 roku zrzeszał 31 adwokatów kościelnych⁸⁵. Reprezentuje on środowisko adwokatów kościelnych wobec Konferencji Episkopatu Polski, Konwentu Oficjałów Polskich, wydziałów prawa kanonicznego oraz innych ośrodków kościelnych i naukowych w Polsce, jak i za granicą. Podstawowym dokumentem regulującym funkcjonowanie Korpusu jest Regulamin Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce⁸⁶.

KAK zrzesza adwokatów kościelnych stałych i zatwierdzonych przez biskupów diecezjalnych przy sądach kościelnych w Polsce⁸⁷, przyczynia się do nawiązywania współpracy między adwokatami, wypracowywania standardów udzielania pomocy prawnej, wymiany doświadczeń i publikacji, podnoszenia kwalifikacji zawodowych adwokatów poprzez szkolenia i sympozja⁸⁸. Istotne znaczenie ma także stała formacja adwokatów należących do KAK, aby jak najlepiej i zgodnie z prawem udzielać stronom procesowym fachowej pomocy⁸⁹.

7. Brak norm KEP dotyczących adwokatów kościelnych

Biskup A. Miziński na podstawie swoich badań stwierdził, że w Polsce średni udział adwokatów w sprawach w sądach kościelnych wynosi tylko

⁸⁴ Zorganizowanego przez ks. prof. R. Sztymilera (ówczesnego oficjała warmińskiego) i powołanego do życia przez większość oficjałów sądów biskupich w Polsce 13 VI 2005 r. w Gródku n. Dunajcem.

⁸⁵ ArKAK, Protokół z zebrania założycielskiego Korpusu Adwokatów Kościelnych, 12.06.2007; Protokół z zebrania Zarządu Korpusu Adwokatów Kościelnych w Lublinie, 21.10.2015.

⁸⁶ ArKAK, Regulamin Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce, 8.09.2009. Stał się on obowiązujący 30 dni od zaaprobowania przez przewodniczącego Rady Prawnej KEP (por. ArKAK, Protokół z Walnego Zebrania Korpusu Adwokatów Kościelnych w Częstochowie, 8.09.2009).

⁸⁷ Tamże, pkt 3 a-c.

⁸⁸ Tamże, pkt 1 a-c, pkt 3 d. Szerzej na ten temat zob. Krzywkowska, Sztymiler, *Adwokat w sprawach o nieważność małżeństwa*, s. 59–62.

⁸⁹ Regulamin KAK, pkt 1 d oraz pkt. 8–9. Na ten temat pisze: Sztymiler, *Prawa stron procesowych*, s. 116.

około 5%⁹⁰. Wyniki badań przeprowadzonych przez niego w 2009 r. pozwoliły mu na „stwierdzenie, że wśród wiernych istnieje coraz większe zainteresowanie posługą adwokatów kościelnych, a zwykła tendencja dopuszczania ich do udziału w procesach przez trybunały, potwierdza zasadność i potrzebę takiej współpracy. Ta zaś domaga się jasnych i w miarę ujednoczonych przepisów partykularnych regulujących posługę adwokatów kościelnych na całym terytorium podlegającym Konferencji Episkopatu Polski. Należy sobie życzyć, aby takie uregulowanie prawne jak najszybciej zostało przygotowane i promulgowane”⁹¹.

Początek opracowywania ogólnopolskich norm dotyczących adwokatów kościelnych nastąpił w 2009 roku. Zgodnie z pismem abp. Andrzeja Dzięgi, przewodniczącego Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski, z 6 VI 2009 r., pogłębienie współpracy między Korpusem Adwokatów Kościelnych i Konwentem Oficjałów powinno zaowocować przygotowaniem ogólnopolskich, ujednoczonych norm i zasad współpracy adwokatów z trybunałami kościelnymi w Polsce⁹². W piśmie tym abp A. Dzięga upoważnił ks. prof. Ryszarda Sztymilera do poprowadzenia eksperckiego zespołu redakcyjnego na rzecz Rady Prawnej KEP, do opracowania projektu dokumentu regulującego działalność adwokatów kościelnych w Polsce. Napisał on wtedy: „Nawiązując do naszej rozmowy, pragnę w imieniu Rady Prawnej Episkopatu Polski prosić Księdza Profesora [R. Sztymilera] o przygotowanie wstępnych założeń do ewentualnych Norm (Regulaminu? Zaleceń? Wytycznych?) Konferencji Episkopatu Polski, określających szczegółowe kryteria zatwierdzania kandydatów na adwokatów przy trybunałach kościelnych w Polsce oraz w sprawie zasad stałej formacji etyczno-prawniczej tychże adwokatów. Wydaje się, że wobec narastającej ilości propozycji pomocy prawnej w kanonicznych sprawach małżeńskich, oferowanej wiernym przez internet w sposób raczej nie uzgadniany z trybunałami kościelnymi, podjęcie takiej dyskusji wydaje się już bardzo potrzebne. Myślę też, że szersza dyskusja na ten temat będzie możliwa w czasie najbliższej Konferencji w Gródku. Ufam, że zainicjowany przez Księdza Profesora Korpus Adwokatów Kościelnych podejmie także tę sprawę. Licząc na Księdza wiedzę teoretyczną

⁹⁰ Miziński, *Status prawny adwokata*, s. 407. W poszczególnych sądach udział ten wynosi od 0 do 25%.

⁹¹ Tamże.

⁹² ArKAK, Pismo przewodniczącego Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski [abp. A. Dzięgi] do ks. prof. R. Sztymilera, przewodniczącego KAK, z 6.06.2009.

oraz doświadczenie, proszę o poprowadzenie w tej mierze eksperckiego Zespołu Redakcyjnego na rzecz Rady Prawnej KEP”⁹³. Już po kilku dniach od tego upoważnienia (15 czerwca 2009 r.) został powołany Zespół Ekspertki ds. adwokatów kościelnych⁹⁴. Przewodniczący Zespołu do 3 września 2009 r. przygotował pierwszy projekt Norm Konferencji Episkopatu Polski dotyczących aprobowania adwokatów kościelnych oraz ich współpracy ze stronami i sądami kościelnymi⁹⁵. Dnia 4 września 2009 r. Zespół przesłał abp. Andrzejowi Dziędze ów projekt norm, określających m.in. honoraria adwokatów kościelnych. Zawarte tam zostały dwa alternatywne wskazania: jedno uzależniające wysokość honorarium od minimalnego i średniego wynagrodzenia w kraju, a drugie uzależniające honorarium od zarobków strony⁹⁶.

Nie otrzymując odpowiedzi z RP KEP, a otrzymawszy uwagi niektórych oficjałów wskazujące potrzebne dopracowania, Zespół we współpracy z Zarządem Korpusu Adwokatów Kościelnych, opracował kolejny projekt uregulowań prawnych i przekazał go Radzie Prawnej KEP 11 i 19 marca 2010 roku⁹⁷. Projekt ten został przedyskutowany na spotkaniu Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski, w Warszawie 13 XII 2010 r., z udziałem przewodniczącego Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce. Po uwzględnieniu uwag z dyskusji na tym spotkaniu i nadesłanych przez zarząd Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce, przewodniczący Zespołu przygotował kolejną wersję, która 11 maja 2011 r. została przesłana przewodniczącemu Rady Prawnej KEP jako projekt „Zasad i wskazań Konferencji Episkopatu Polski dotyczących aprobowania i działalności adwokatów kościelnych w tym ich współpracy z sądami kościelnymi

⁹³ Tamże.

⁹⁴ W skład Zespołu Ekspertki weszli: R. Sztymiler – przewodniczący KAK i przewodniczący Zespołu, J. Krzywkowska – notariusz Metropolitalnego Sądu Archidiecezji Warmińskiej i sekretarz Zespołu, I. Borawski – oficjał Sądu Biskupiego w Łomży, W. Gałazka – oficjał Sądu Biskupiego w Sandomierzu, M. Greszata-Telusiewicz – profesor kanonicznego prawa procesowego w KUL, J. Fenrych – adwokat przy Sądzie Kościelnym w Tarnowie, T. Rozkrut – wiceoficjał Sądu Diecezjalnego w Tarnowie, W. Wenz – oficjał Metropolitalnego Sądu Kościelnego we Wrocławiu.

⁹⁵ Projekt ten został też udostępniony bp. A. Mizińskiemu, który zamieścił go w swojej monografii: *Status prawny adwokata*, jako załącznik nr 3.

⁹⁶ ArKAK, Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące współpracy sądów kościelnych z adwokatami (projekt rozesłany 4.09.2009).

⁹⁷ ArKAK, Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania adwokatów kościelnych oraz ich współpracy ze stronami i sądami kościelnymi (projekt z 11.03.2010) i list ks. prof. R. Sztymilera do abp. A. Dzięgi z 19.03.2010.

i stronami”⁹⁸. Projekt ten był ogólnie dyskutowany na zebraniu Rady Prawnej KEP 23 lutego 2012 r.⁹⁹ Po tym zebraniu uwagi przysłał członek Rady Prawnej – bp Ryszard Kasyna. Odpowiedź na te uwagi przewodniczący Zespołu przesłał i bp. R. Kasynie, i abp. A. Dziędzie.

W toku dalszych konsultacji, na życzenie niektórych biskupów, wskazania dotyczące wynagradzania adwokatów stałych (urzędowych) i prywatnych (z wyboru) zostały ujęte tylko ogólnikowo. Zgodnie z sugestią przewodniczącego RP KEP zmieniono też nazwę dokumentu na „pro memoria”. Tak przepracowany projekt, datowany na 8 XII 2013 r., dnia 21 XII 2013 r. przewodniczący Zespołu przesłał przewodniczącemu Rady Prawnej KEP.

Po prawie dwu latach, dnia 7 IX 2015 r. ks. prof. R. Sztymmler wysłał do abp. A. Dzięgi, przewodniczącego Rady Prawnej KEP, prośbę o przyspieszenie działań i jak najszybsze uchwalenie przez KEP diskutowanych od 5 lat „norm” lub „pro memoria”. Po kilku tygodniach przewodniczący Zespołu otrzymał od abp. A. Dzięgi wiadomość, że na zebraniu plenarnym KEP (6–7 X 2015) podjęto uchwałę nr 23/370/2015, o przyjęciu Wytycznych KEP o aprobowaniu i działalności adwokatów kościelnych, z zobowiązaniem Rady Prawnej do dopracowania ich, a także zaprosił przewodniczącego Zespołu na zebranie Rady Prawnej 25 XI 2015 r. w Częstochowie. Było to długo oczekiwane przyjęcie dokumentu, na bazie przesłanych w 2011 i 2013 r. projektów. Na podstawie tej delegacji KEP dokument został dopracowany w szczególności na zebraniu Rady Prawnej KEP w Częstochowie dnia 25 listopada 2015 r., także z udziałem ks. prof. R. Sztymmlera. Oficjalny tekst pt. „Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania i działalności adwokatów kościelnych oraz ich współpracy z sądami kościelnymi”, dopracowany w Częstochowie 25 XI 2015, przewodniczący Zespołu otrzymał od abp. Dzięgi dopiero 10 maja 2016 r.¹⁰⁰

Jednak radość adwokatów nie trwała długo. Gdy przedłużało się oczekiwanie na oficjalne opublikowanie tego dokumentu, przewodniczący Zespołu Ekspertkiego dnia 9 VIII 2017 r. otrzymał od nowego przewodniczącego Rady Prawnej KEP, bp. Ryszarda Kasyny (na prze-

⁹⁸ ArKAK, Zasady i wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania i działalności adwokatów kościelnych, w tym ich współpracy z sądami kościelnymi i stronami (projekt wypracowany w okresie 13.12.2010 – 11.05.2011).

⁹⁹ ArKAK, List bp. R. Kasyny do ks. prof. R. Sztymmlera, przewodniczącego Zespołu, 24.02.2012.

¹⁰⁰ ArKAK, Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania i działalności adwokatów kościelnych oraz ich współpracy z sądami kościelnymi, 25.11.2015.

słane zapytanie), całkiem inną informację, a mianowicie, że na Zebraniu Plenarnym KEP 6–7 X 2015 r. nie przyjęto omawianych przez kilka lat „Wytycznych” ani „Norm”, lecz tylko przyjęto do wiadomości informację o działalności KAK oraz zaaprobowano jego Regulamin. Powiadomieni o tym adwokaci kościelni wyrazili wielkie zdziwienie zmianą stanowiska Rady Prawnej. Na spotkaniu w Częstochowie dopracowywany był tekst norm (czy wytycznych) KEP, co wielokrotnie wyrażał abp A. Dzięga, i tak było mówione w obecności wszystkich na tamtym spotkaniu; że pozostaje tylko redakcyjne dopracowanie, bo wytyczne zostały już zaaprobowane.

Do grudnia 2018 roku sprawa nie posunęła się dalej. Stała się więc bardzo zagmatwana i jej wyprostowanie wymaga wysiłku i dobrej woli, zwłaszcza Rady Prawnej KEP. Zniecierpliwieni adwokaci kościelni nadal oczekują regulacji ogólnopolskiej.

8. Wnioski

Aby pomóc w przezwyciężaniu trudności w pracy adwokatów kościelnych, w lepszym rozumieniu sensu i potrzeby ich pomocy prawnej dla osób zainteresowanych taką pomocą i aby wykazać pilną potrzebę ogłoszenia norm Konferencji Episkopatu Polski dotyczących tych adwokatów, w artykule omówiono i przeanalizowano niektóre ważne kwestie związane z posługą adwokatów. Najpierw zaprezentowano trzy rodzaje adwokatów i sposoby ich powoływania. Aktualnie w Polsce występują tak adwokaci mianowani przez biskupów i przez nich wynagradzani, zwani stałymi, jak i adwokaci wybierani swobodnie przez zainteresowanych z listy adwokatów zatwierdzonych przez biskupa i przez nich też wynagradzani.

Zadania adwokatów omówione zostały skrótowo, z odesłaniem do istniejącej literatury. Wyróżniono obowiązki stale ciążące na adwokatach oraz ich zadania i uprawnienia na różnych etapach porad i procesu. Do pierwszej kategorii należą obowiązki: uczciwe udzielanie pomocy prawnej i działanie w interesie strony, dążenie do ukazania prawdy obiektywnej, świadczenie stronie pomocy bez żądania wygórowanej zapłaty, zachowanie odpowiedniej dyskrecji, okazywanie szacunku i posłuszeństwa trybunałowi, dostępność dla trybunału i reprezentowanej strony. Do drugiej kategorii zaliczono natępujące obowiązki: próba pogodzenia stron procesowych, ustalenie celowości procesu, pomoc w sporządzeniu skargi powodowej lub pomoc w odpowiedzi na skargę, pomoc w ustaleniu przedmiotu sporu, pomoc w przygotowaniu pytań dla stron, świadków i biegłych, ewentualny udział w przesłucha-

niach stron, świadków i biegłych, wgląd w akta procesowe i robienie wypisów z nich, ewentualna pomoc stronie w owocnym wykorzystaniu akt podczas publikacji, zgłaszanie w razie potrzeby nowych wniosków dowodowych, udział w przedwyrokowej dyskusji nad sprawą, a po ogłoszeniu wyroku ewentualne zgłoszenie i poparcie apelacji lub skargi o nieważność wyroku, jeśli są ku temu podstawy prawne i taka jest wola reprezentowanej strony.

W dalszej części przeanalizowano ważną kwestię łączenia funkcji adwokata z innymi funkcjami i urzędami sądowymi. Wykazano, że funkcje adwokata i pełnomocnika mogą być połączone w tej samej osobie. Wykazano też, iż żadnym pracownikom trybunału nie zezwala się, aby w tym samym trybunale, lub w innym związanym z nim przez możliwość apelacji, podejmowali się funkcji adwokata lub pełnomocnika; ani oficjalnie, ani za pośrednictwem innej osoby.

Aby przeciwdziałać aktywności „adwokatów” działających nieprawnie, omówiono kwestię dostępności adwokatów kościelnych w Polsce oraz delikatny problem ich wynagradzania.

Po zwięzłym przedstawieniu wymienionych zagadnień bardziej zrozumiałe powinno być znaczenie powstania i działalności Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce, a także sens prawie 10-letnich starań o wydanie i ogłoszenie norm Konferencji Episkopatu Polski regulujących jednolicie w całej Polsce pracę adwokatów kościelnych.

W świetle przytoczonych faktów powstaje wrażenie, że istnieje jakaś blokada ogłoszenia w Polsce ogólnokrajowych norm czy wytycznych dotyczących mianowania, zatwierdzania i warunków pracy adwokatów kościelnych. Adwokatom trudno zrozumieć brak spójnych działań Rady Prawnej oraz KEP. Widoczna jest potrzeba większego wyczucia potrzeb wiernych, współtworzenia odpowiednich warunków pracy prawnie ustanowionych adwokatów i rozumienia znaczenia solidnej pomocy adwokackiej; tak dla dobra wiernych jak i dla dobra Kościoła. Niedokończenie tej ważnej sprawy może skutkować z jednej strony dalszym zniechęcaniem do pracy prawnie ustanowionych adwokatów kościelnych, działających z aprobatą biskupów, a z drugiej strony jeszcze większą ekspansją działań adwokatów działających bezprawnie, bez aprobaty biskupów i pozostających poza kontrolą Kościoła.

Jeśli zawarte w artykule rozważania i wnioski przyczynią się do rychłego unormowania wskazanych problemów, ku pożytkowi wiernych, dla ułatwienia pracy adwokatom i innym pracownikom kościelnego

wymiaru sprawiedliwości, zapewne powiększy się także poziom ochrony praw wiernych i dobro Kościoła.

STRESZCZENIE

Aby pomóc w przezwyciężaniu trudności w pracy adwokatów kościelnych, aby wykazać potrzebę ogłoszenia norm Konferencji Episkopatu Polski dotyczących tych adwokatów, omówiono i przeanalizowano ważne kwestie związane z ich posługą. Najpierw zaprezentowano rodzaje adwokatów i ich zadania, przy czym wyróżniono obowiązki stale ciężące na nich oraz zadania i uprawnienia adwokata na różnych etapach porad i procesu. Ważne są rozważania na temat łączenia funkcji adwokata z innymi funkcjami i urzędami sądowymi, kwestia dostępności adwokatów kościelnych w Polsce, a także delikatny problem ich wynagradzania. Na tym tle przedstawiono powstanie i działalność Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce oraz prawie 10-letnie starania o wydanie i ogłoszenie norm KEP dotyczących adwokatów kościelnych.

Słowa kluczowe: adwokat kościelny, dostępność adwokatów, konferencja episkopatu, proces kanoniczny, wynagradzanie adwokatów, zadania adwokatów.

SUMMARY

In order to help with overcoming the difficulties in church solicitors' work and demonstrate the need for an announcement of rules of the Polish Episcopal Conference concerning those solicitors, the significant issues connected with their service were discussed and analysed. Firstly, the kinds of attorneys and their tasks were presented; the permanent duties, tasks and solicitor's entitlements at different stages of advice and a trial were distinguished. The important issues are considerations about the joining the function of solicitor with other functions and judicial offices, availability of church attorneys in Poland and a delicate problem of their payments. Against this background, the foundation and activity of the Body of Church Lawyers in Poland and the almost ten-year trying to publish and announce of rules of the Polish Episcopal Conference concerning church attorneys were presented.

Key words: church attorney, availability of solicitors, Episcopal Conference, attorneys' tasks.

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekry, deklaracje*, Poznań 1967.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, 1981, AAS, 73(1981), s. 577–647.
- Jan Paweł II, *De laboris significatione qui Apostolacae Sedi praebeatur*, 20.11.1982, AAS, 80(1988), s. 918–930.

- Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, 1987, AAS, 80(1988), s. 513–586.
- Jan Paweł II, *Motu proprio „Iusti Iudicis”*. «*De munere patronorum et advocatorum exercitio apud romanae curiae dicasteria*», 28.06.1988, AAS, 80(1988), s. 1258–1261.
- Jan Paweł II, *Constitutio apostolica de Romana Curia „Pastor Bonus”*, 28.06.1988, AAS, 80(1988), s. 841–912.
- Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus*, 1991, AAS, 83(1991), s. 793–867.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej*, 28.01.1994, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 5, Kraków 2007, s. 694–697.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej*, 29.01.2004, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 5, s. 739–742.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do Trybunału Roty Rzymskiej*, 29.01.2005, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 5, s. 743–745.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, AAS, 9 II (1917), s. 3–521.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984.
- Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, Lublin 2002.
- Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Dignitas Connubii. Istruzione da osservarsi nei tribunali diocesani e interdiocesani nella trattazione delle cause di nullità del matrimonio*, Città del Vaticano 2005. Polskie tłum. w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007.
- Secretaria Status, *Ordinatio ad exequendas litteras Apostolicas motu proprio datas „Iusti Iudicis”*, 23.07.1990, AAS, 82(1990), s. 1630–1634.
- Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, *Litterae*, 02.03.1998, Prot. N. 4600/98 SAT.
- Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, *Litterae*, 07.07.2000, Prot. N. 4620/2000 SAT.
- Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal, *Litterae*, 29.03.2004, Prot. N. 4614/2004 (w Archiwum Sądu Biskupiego Płockiego).
- Conferenza Episcopale Italiana, *Norme sui tribunali ecclesiastici*, 18.03.1997, w: *Enchiridion della Conferenza Episcopale Italiana*, t. 6, Bologna 2002, s. 309–317.
- Conferenza Episcopale Italiana, *Modifica delle Norme circa il regime amministrativo dei Tribunali ecclesiastici regionali italiani e l'attività di patrocinio svolta presso gli stessi. Decreto di “recognitio”. Decreto di promulgazione, Testo delle Norme*, „Notiziario della Conferenza Episcopale Italiana”, 9(1998), s. 303–312.
- Archiwum Sądu Biskupiego w Drohiczyńcu, Biskup Drohiczyński, Pismo z 31.12.2005, L. dz. 860/0/05.
- Archiwum Korpusu Adwokatów Kościelnych
List bp. R. Kasyny do ks. prof. R. Szytchmilera, przewodniczącego Zespołu, z 24.02.2012 r.

- Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania adwokatów kościelnych oraz ich współpracy ze stronami i sądami kościelnymi (projekt z 11.03.2010) i list ks. prof. R. Sztuchmilera do abp. A. Dzięgi z 19.03.2010.
- Normy Konferencji Episkopatu Polski dotyczące współpracy sądów kościelnych z adwokatami (projekt rozesłany 4 IX 2009).
- Protokół z zebrania założycielskiego Korpusu Adwokatów Kościelnych, 12.06.2007.
- Protokół z zebrania Zarządu Korpusu Adwokatów Kościelnych w Lublinie, 21.10.2015.
- Protokół z Walnego Zebrania Korpusu Adwokatów Kościelnych w Częstochowie, 8.09.2009.
- Przewodniczący Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski [abp A. Dzięga], Pismo do ks. prof. R. Sztuchmilera, przewodniczącego KAK, z 6.06.2009.
- Regulamin Korpusu Adwokatów Kościelnych w Polsce, 8.09.2009.
- Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania i działalności adwokatów kościelnych oraz ich współpracy z sądami kościelnymi (z 25.11.2015).
- Zasady i wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące aprobowania i działalności adwokatów kościelnych, w tym ich współpracy z sądami kościelnymi i stronami (projekt wypracowany w okresie 13.12.2010 – 11.05.2011 r.).
- Acebal Lujan J.L., *Abogados, procuradores y patronos ante los tribunales eclesiacos españoles*, „Curso de derecho matrimonial y procesal canónico para profesionales del foro”, 10(1992), s. 555–609.
- Arrieta J.I., *Integrazioni e determinazioni apportate dall'istruzione "Dignitas Connubii" ai canoni del Codice di Diritto Canonico*, w: *L'istruzione Dignitas connubii nella dinamica delle cause matrimoniali*, red. J.I. Arrieta, Venezia 2006, s. 128–149.
- Arroba Conde M.J., *Diritto processuale canonico*, Roma 2006.
- Baran M., *Czynności adwokata kościelnego w procesie o orzeczenie nieważności małżeństwa*, Sandomierz 2005.
- Bączkiewicz F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 3, Opole 1958.
- Biskupski S., *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, Warszawa 1956.
- Borucki J., *Pełnomocnicy procesowi i adwokaci w świetle kodeksów prawa kanonicznego i instrukcji „Dignitas connubii”*, StWł, 10(2007), s. 290–302.
- Casola P.M. da, *Compendio di Diritto Canonico*, Taurini 1967.
- Copolla R., *Gli Avvocati, artt. 183–185*, w: *Commento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*, red. P.V. Pinto, Città del Vaticano 2003, s. 253–267.
- Dzięga A., *Zasada poszukiwania prawdy obiektywnej w procesie kanonicznym*, w: *Kościelne prawo procesowe. Prawo rodzinne. Materiały i studia*, t. 4, red. A. Dzięga, M. Greszata, P. Telusiewicz, Lublin 2007, s. 172–188.
- Fąka M., *Normy ogólne kanonicznego procesu sądowego*, t. 2, Warszawa 1978.
- Feldmann M., *Ständige Parteibeistände im ordentlichen Ehenichtigkeitsverfahren*, „De Processibus Matrimonialibus“, 5(1998), s. 107–153.

- Gherro S., *Il diritto alla difesa nei processi matrimoniali canonici*, „Monitor Ecclesiasticus”, 113(1988), s. 1–16.
- Gordon I., *Nowy proces nieważności małżeństwa. Postępowanie, komentarze*, tłum. J. Walicki, Częstochowa 1984.
- Goti Ordeñana J., *Tratado de Derecho Procesal Canónico*, Madrid 2001.
- Góralski W., *Natura procesów o nieważność małżeństwa oraz zadania trybunału w ich prowadzeniu. Papież Jan Paweł II do Roty Rzymskiej 22 I 1996 r.*, *IusMatr*, 2(8) (1997), s. 88–91.
- Góralski W., *Rola adwokata w kościelnych procesach małżeńskich w świetle KPK z 1983 roku oraz Instrukcji „Dignitas connubii”*, w: W. Góralski, *Studia nad małżeństwem i rodziną*, Warszawa 2007, s. 539–554.
- Góralski W., *Rola i zadania adwokata w procesach kanonicznych w alokucjach papieża do Roty Rzymskiej (1939–2007)*, *PrKan*, 50(2007), nr 3–4, s. 109–116.
- Grabowski I., *Adwokatura w ustawodawstwie kościelnym*, *AtK*, 33(1934), s. 249–262.
- Greszata M., *Zaskarżenie wyroku, proces dokumentalny (art. 269–308)*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 145–167.
- Gręźlikowski J., *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Częstochowa 2005.
- Gręźlikowski J., *Czy w Kościele są rozwody? Informator dla wnoszących sprawę o nieważność małżeństwa*, Włocławek 2004.
- Grocholewski Z., *Iustitia ecclesiastica et veritas*, „Periodica”, 84(1995), s. 7–30.
- Grocholewski Z., *Zmiany w kanonicznym prawie procesowym*, „Kościół i Prawo”, 7(1990), s. 91–105.
- Gross I., *Anwaltsgebühren in Ehe- und Familiensachen*, München 1997.
- Gullo C., *L’assetto della professione forense canonica*, w: *Il diritto di difesa nel processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2006, s. 115–127.
- Kiwior W., *Przedmiot restitutio in integrum w Kodeksie prawa kanonicznego z 1983 roku oraz w orzecznictwie trybunałów apostolskich w latach 1984–1995*, Warszawa 2001.
- Kiwior W., *Strony procesowe*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, Sandomierz 2007, s. 153–177.
- Kiwior W., *Zasady działania obowiązujące w sądach i strony procesowe*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 123–151.
- Krukowski J., *Dyscyplina obowiązująca w działalności trybunałów*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 5: *Księga VII. Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 71–97.

- Krzywkowska J., Sztymmler R., *Adwokat w sprawach o nieważność małżeństwa. Rozwiązania ustawodawcze i ich stosowanie w sądach kościelnych (1983–2018)*, Olsztyn 2018.
- Leszczyński G., *Urząd adwokata stałego w świetle Instrukcji Dignitas connubii*, *IusMatr*, 11(17)(2006), s. 139–152.
- Llobell J., *Il patrocinio forense e la “concezione istituzionale” del processo canonico*, w: *Il processo matrimoniale canonico*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, ed. 2, Città del Vaticano 1994, s. 439–478.
- Llobell J., *Lo “ius postulandi” e i patroni*, w: *Il processo matrimoniale canonico*, red. P.A. Bonnet, C. Gullo, Città del Vaticano 1988, s. 185–202.
- Lüdicke K., *Einführung in die Instruktion Dignitas connubii*, w: *Matrimonium spes mundi. Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Sztymmlerowi*, red. T. Płoski, J. Krzywkowska, Olsztyn 2008, s. 210–225.
- Lüdicke K., *Prozeßrecht: Parteien*, w: *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, red. K. Lüdicke, Essen 1988–2017, ad 1482/1.
- Lüdicke K., Jenkins R.E., *Dignitas connubii: norms and commentary*, Alexandria 2006.
- Malecha P., *Polski wymiar sprawiedliwości widziany przez pryzmat Sygnatury Apostolskiej*, w: *Orzecznictwo rotalne w praktyce sądowej Kościoła. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 15–16 czerwca 2009 roku. IV Ogólnopolskie Forum Sądowe*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2010, s. 11–50.
- Mioli G., *L’osservanza deontologica come problema di autodisciplina degli avvocati*, w: *Deontologia degli operatori dei tribunali ecclesiastici*, Vatican 2011 (*Studi Giuridici*, 92).
- Miziński A.G., *Adwokat gwarantem prawa do obrony w procesie kanonicznym*, w: *Urzędy sądowe – władza i służba. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 października 2004 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 35–64.
- Miziński A.G., *Instytucja obrońcy stałego w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „*Roczniki Nauk Prawnych*”, 14(2004), s. 161–190.
- Miziński A.G., *Status prawny adwokata w Kościele łacińskim*, Lublin 2011.
- Moneta P., *L’avvocato nel processo matrimoniale*, w: *Dilexit iustitiam. Studia in honorem Aurelii Card. Sabattani*, ed. Z. Grocholewski, V. Carcel Orti, Città del Vaticano 1984, s. 321–335.
- Montini G., *L’osservanza deontologica come problema disciplinare, ossia il procedimento disciplinare canonico per i ministeri del tribunale e per gli avvocati*, w: *Deontologia degli operatori dei tribunali ecclesiastici*, Vatican 2011, s. 79–112 (*Studi Giuridici*, 92).
- Nauka Soboru Watykańskiego II (w zarysie)*, Poznań 1975.
- Nowicka U., *Przyczyny nieusuwalnej i usuwalnej nieważności wyroku w kanonicznym procesie małżeńskim*, *PrKan*, 51(2008), nr 3–4, s. 275–297.

- Olivares S., *Avvocato (Advocatus)*, w: *Nuovo dizionario di diritto canonico*, a cura di C. Corral, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Milano 1993, s. 77–78.
- Pawlak M., *Rola adwokata w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa – pomocnik Trybunału w osiągnięciu pewności moralnej czy pomocnik strony i reprezentant jej interesów?*, w: *Współpraca sądów ze stronami procesowymi i adwokatami*, red. R. Sztymmler, J. Krzywkowska, Olsztyn 2011, s. 207–214.
- Pawluk T., *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 4: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990.
- Pikus S., *Niezawisłość sędziego kościelnego*, Lublin – Sandomierz 2009.
- Pinto P.V., *I processi nel Codice di diritto canonico. Commento sistematico al Lib. VII*, Città del Vaticano 1993.
- Pompedda M.F., *Studi di diritto matrimoniale canonico*, Milano 1995.
- Rozkrut T., *Adwokat i pełnomocnik procesowy w procesie kościelnym*, „Polonia Sacra”, 4(2000), nr 7/51, s. 275–288.
- Rozkrut T., *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej (1917–2003)*, Tarnów 2003.
- Rozkrut T., *Proces biskupi oraz jego właściwe miejsce i poprawne zrozumienie w relacji do innych procesów małżeńskich*, w: *Prawo w służbie małżeństwu i rodzinie. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Ryszardowi Sztymmlerowi z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. M. Różański, J. Krzywkowska, M. Rzewuska, Olsztyn 2018, s. 129–140.
- Sobański R., *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, *IusMatr*, 2(1997) 8, s. 125–144.
- Sobański R., *Uwagi o funkcji sędziego w procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Ksiądz rektor Remigiusz Sobański: uczony, nauczyciel, sędzia*, red. W. Góralski, Warszawa 2005, s. 227–243.
- Sobański R., *Uwagi o tożsamości sędziego kościelnego*, *PrKan*, 45(2002), nr 3–4, s. 3–22.
- Stawniak H., *Prawo do obrony w procesie kanonicznym (Refleksje na kanwie przemówienia Jana Pawła II do Roty Rzymskiej w dniu 26.01.1989 roku)*, *PrKan*, 33(1990), nr 1–2, s. 141–152.
- Sztymmler R., *Adwokat w procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Proces małżeński w świetle Dignitas connubii – pierwsze doświadczenia. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 11–12 czerwca 2007 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2008, s. 103–128.
- Sztymmler R., *Forum właściwe i organizacja trybunałów kościelnych w świetle instrukcji Dignitas connubii*, w: *Proces małżeński według Instrukcji „Dignitas connubii”. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2005 roku*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2006, s. 35–52.
- Sztymmler R., *Potrzeba udziału adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, „Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich”, 4(1994), nr 1(6), s. 28–38.

- Sztymiler R., *Prawa stron procesowych w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Zagadnienia kościelnego prawa majątkowego i procesowego*, red. E. Szczot, S. Białek, Lublin 2008, s. 101–116.
- Sztymiler R., *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*, Olsztyn 2000.
- Sztymiler R., *Składki ubezpieczeniowe adwokatów kościelnych*, w: *Finansowanie Kościołów i innych związków wyznaniowych*, red. P. Sobczyk, K. Warchałowski, Warszawa 2013, s. 293–301.
- Sztymiler R., *Trybunały*, w: *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 35–121.
- Sztymiler R., *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa po reformie procesu z 2015 roku*, w: *Procedury w sprawach małżeńskich i rodzinnych. Teoria i praktyka*, pod red. J. Krzywkowskiej i R. Sztymilera, Olsztyn 2016, s. 35–50.
- Sztymiler R., *Udział adwokata w przesłuchaniach stron*, w: *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, pod red. J. Wrocześkiego i H. Pietrzak, Warszawa 2010, s. 543–553.
- Sztymiler R., *Zadania adwokata związane z udziałem biegłych w procesie o nieważność małżeństwa*, w: *Zalety oraz wady kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 13–14 czerwca 2011 roku (V Ogólnopolskie Forum Sądowe)*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2012, s. 143–155.
- Świączny S., *Rozwiązanie małżeństwa i stwierdzenie nieważności małżeństwa w sądach kościelnych. Pisma procesowe*, Warszawa 2007.
- Wrenn L.G., *Procurators for litigation and advocates*, w: *New Commentary on the Code of Canon Law*, ed. J.P. Beal, J.A. Coriden, T.J. Green, New Jersey 2000, s. 1646–1649.